

Mindszenty József bíboros levelezése a budapesti amerikai követségről 1956–1971 között

---

Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek élete és meghurcoltatása jelképe lett a második világháború utáni évek sztálinista diktatúráinak brutális egyházellenes politikájának. A szovjet hadsereg által megszállt kelet-közép-európai országokban, a második világháborút lezáró párizsi békeszerződések után, 1947-től gyors ütemben kezdődött el a szovjet típusú népi demokráciák kialakítása, amely az előző államformák és társadalmi rendszerek eltörlésével, a magántulajdon rendszerének megszüntetésével kezdődött, de brutálisan felléptek az egyházak és vallások ellen is. Ez utóbbi területen is szovjet „minta” dominált, szét kívánták verni az egyházak belső struktúráját, betiltani a vallás oktatását, államosítani az egyházi iskolákat és a szociális-karitatív intézményeket. Mindegyik szocialista országra egységesen jellemző lett, hogy az egyházak vezetőit – a legkülönbözőbb vádakkal – letartóztatták, súlyos büntetésben részesítették, így megfélemlítették az adott egyház szervezeteit és vezetőit.

A fentiek voltak a Mindszenty-per indítékai, hiszen a magyar katolikus egyházfő 1945 őszétől nyíltan fellépett a formálódó kommunista rendszer egyházellenes politikájával szemben. Védte a magyar katolikus egyházfő jogait, a magántulajdont, az iskolák államosítását. 1948. december 25-én letartóztatták, perbe fogták, életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték, de még a vizsgálati fogságban kegyetlenül megkínózták. A Mindszenty-per után indultak meg a papi perek, feloszlatták a szerzetesrendeket, elvették a katolikus kórházakat és karitatív intézményeket, „bűn” lett a vallásosság, a templomok látogatása. Az állam kegyetlen módszerekkel igyekezett megtörni az egyházakat, nemcsak a katolikus, hanem a protestáns egyházakat is. Az Állami Egyházügyi Hivatalon keresztül a hatalom mindegyik egyházzal szemben korlátozó intézkedéseket fogantatott, „szabályozta” a papi utánpótlást, stb.

Az ideológiai harcban mindig „elrettető” példaként szerepelt az államellenes vádakkal elítélt Mindszenty József, majd az újabb papi perek elítéltei. Sztálin halála után sem következett be enyhülés, legalábbis a vallásellenesség vonatkozásában, legfeljebb a Szabad Európa Rádió híryanagából tudhattak meg az érdeklődők valamit. 1955-ben jött olyan hír is, hogy a bíboros betegsége miatt – egy vidéki kastélyban – házi őrizetbe került. [Előbb Püspökszentlászlón, majd a felsőpetényi Almásy-kastélyban tartották fogva. – *a szerk.*] A forradalom idején innen hozták fel a rétsági páncélosok Budapestre, majd november 4-én az Egyesült Államok követségén keresett menedéket. A Kádár-kormány már 1956 végétől éles támadásokat intézett Mindszenty bíboros ellen, az előző évek vádjait ismételte el, amit újabb összes vádakkal egészített ki. Az biztos, hogy 1956. november végén és november legelején a bíboros csupán tájékozódott a magyar pártpolitikai életben és a november 3-i rádióbeszédében csupán jogos igényekről és a magyar nép várakozásairól beszélt. Inkább megbékélő, mint intrikáló volt a beszéd hangneme, valóban politikai hecckampánynak lehet a kormány vádjait minősíteni.

A kormány mindenképpen el akarta érni, hogy az Egyesült Államok vagy adja ki a magyar hatóságoknak Mindszenty bíborost, vagy valamilyen módon kerüljön ki a Vatikánba, vagy valamelyik európai országba. Feltételnek szabták, hogy Mindszenty mondjon le az esztergomi érseki székről, a magyar katolikus egyház vezetéséről. Erre viszont a bíboros nem volt hajlandó, mert közel egy évtizedes ellenállását adta volna fel, erőfeszítései

semmivé váltak volna. A magyar állam és az Egyesült Államok követségének, illetve a washingtoni kormányzat küzdelme eredménytelen lett, ha nem is közös megegyezéssel, a bíboros helyzetének megoldása inkább a Vatikántól várható. Tény, hogy az Egyesült Államok követsége joggal fogadta be Mindszenty bíborost, vállalta a másfél évtizedig tartó feszültséget, humánus érzésein nem esett csorba. Ezekről az eseményekről – bőrtönéveiről és meghurcoltatásáról – Mindszenty József a követségen írt emlékirataiban részletesen szól, amely memoárt titokban lehetett Magyarországra becsempészni. A Mindszenty-kutatás szinte már a bíboros halálától folyamatos, Magyarországon csak a rendszerváltoztatástól. Az esztergomi érsek élete jelentős történelmi korszakokat ível át: az első korszak a püspöki kinevezésig tart, majd a hit- és egyházvédelem miatti bebörtönzéséig. Az amerikai követségen eltöltött másfél évtized külön fejezetet alkot, amint az emigrációs évek is. A most nyomdai napvilágot látott vaskos kötet, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, valódi dokumentumgyűjtemény, mely betekintést enged a vatikáni keleti politika, az Ostpolitik formálódásának néhány kérdésébe.

Mindszenty bíboros 1956. november 4-ének hajnalán kért menedéket az Egyesült Államok az Országháztól nem messze fekvő követségén, amit megkapott, és 1971-ig élt önként vállalt száműzetésben. Kettős játék alakult ki a Követség és a magyar állam között: a magyar belügyminisztérium kiadatását követelte, amit a Követség megtagadott, később – az 1960-as évek végétől – a távozás feltételeit is ismertették. Ebben úgy kellett megegyezni, hogy az egyik fél biztos veszt a tekintélyéből, csak ezt a másikra akarta háritani. A követségi „száműzetés” első éveiben az amerikaiak nem engedélyezték Mindszenty bíboros és a Vatikán közvetlen kapcsolatát, 1962-től pedig igen. Ekkor már világossá vált, hogy a bíboros helyzetének megoldása, a követségről való távozása nem a Vatikántól várható, egyre sűrűbb lett a levélváltás XXIII. János, majd VI. Pál pápával, majd a vatikáni államtitkár bíborosokkal. Igaz, a Mindszentynek írott levelek, valamint a válaszok az Egyesült Államok külügyminisztériumának közvetítésével bonyolódtak. A levelezés teljes feltárásában gondot jelent, hogy a vatikáni levéltárak egyelőre zároltak, a kötet szerzői csak az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Levéltárában őrzött példányok alapján rekonstruálhatták a kötetben szereplő 119+79 levelet és üzenetet magyar fordításban. Ezen levelekből kirajzolódik Mindszenty József véleménye Kádár Jánosról, a pártállami abortuszstatisztikáról, a Humana Vitae enciklikával kapcsolatos álláspontjáról, a menedékes helyzetének számos kérdéséről, Trianonról, illetve primási illetékességéről a Szent István-i országhatárterület egészén. Ez utóbbi összefüggött azzal, hogy a magyar állam vezetői a Mindszenty-ügy rendezésének alapkövetelményeként szerették volna elérni, hogy a bíboros mondjon le az esztergomi érseki tisztségről, egyben a magyar katolikus egyház vezetéséről. Ezt Mindszenty minden körülmények között elutasította, sőt nehezményezte, hogy megkérdése nélkül szabták át a magyar püspökségek területét, alkottak újabb püspökségeket. Mindszenty álláspontja az volt, hogy Róma semmit se változtatson, amíg az általa átmenetinek tartott kommunizmus fennáll. Nem tartotta helyesnek a Burgenlandban, Csehszlovákiában és Szerbiában felállított új püspökségeket.

Lényegében a kötet leveleinek nagyobb részét az előbbi témakör adja, amelynek többségére válasz is érkezett Rómából. Ugyanakkor Mindszenty József rendszeresen írt az amerikai elnöknek, külügyminiszternek és az amerikai politikai élet vezetőinek is, bár nem minden esetben kapott választ. Ez utóbbi levelezés az amerikai diplomáciai csatornákon keresztül bonyolódott le, így az amerikai diplomácia mindig „naprakész” volt Mindszenty bíboros nézeteinek és véleményének alakulásáról.

A kötetből világos kép rajzolódik ki König bécsi érsek-bíboros, s Casaroli vatikáni államtitkár budapesti és Mindszenty bíborosnál tett látogatásáról, valamint arról, hogy az

adott időszakban milyen volt a „menedékes” akkori álláspontja, egészségi és lelki állapota. Ebből a kötetből is kibontakozik, hogy milyen területeken fontos a további kutatás, a még mindig zárt levéltárak anyagába való bepillantás.

A VERITAS Intézet által elindított könyvsorozat 4. kötete Somorjai Ádám és Zinner Tibor fáradhatatlan kutatásainak köszönheti megjelenését.

(Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánban – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956–1971. /Veritas könyvek 4./ Budapest, 2016, VERITAS Történetkutató Intézet, Magyar Napló Kiadó, 780 p.)

